

Între descentralizare politică și critică profetică. Peisajul politic și religios din Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană în zorii Reformei

Article history:

Received: 08.07.2025

Revised: 21.09.2025

Accepted: 25.09.2025

Available online: 21.10.2025

Maria CURTEAN

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu,
Școala Doctorală a Facultății de Teologie
„Sf. Andrei Șaguna”
maria.curtean@ulbsibiu.ro

<https://doi.org/10.56177/eon.6.3.2025.art.3>

TITLE: “Between Political Decentralization and Prophetic Critique: The Political and Religious Landscape of the Holy Roman Empire of the German Nation at the Dawn of the Reformation”

ABSTRACT: At the dawn of the Protestant Reformation, the Holy Roman Empire of the German Nation was characterized by a decentralized structure and a collegial system of governance. In the context of fragmented imperial authority, local entities enjoying relative autonomy, were able to implement independent religious reform initiatives. The Catholic Church exercised significant influence within the Empire, particularly in the German-speaking territories, and was marked by a symbiosis between the spiritual and the secular, manifested in the simultaneous exercise of ecclesiastical and secular authority – a dynamic that often led to dysfunctions and abuses within ecclesial life. In this setting, prophecies – situated at the intersection of transcendence and socio-political reality – functioned as instruments of critique toward the religious and political order, as well as expressions of the collective spiritual expectations. This complex politico-religious landscape provided a favorable framework for the spread of reformist ideas and actions, offering fertile ground and, at times, local political support. The present paper, focused on the context in which Martin Luther would carry out his activity. It is the first of a trilogy of studies aimed at understanding the reforming phenomenon in Ernestine Saxony, with Martin Luther as its central figure.

KEYWORDS: Empire; Catholic Church; decentralization; political particularism; prophecies; indulgences.

REZUMAT: În zorii Reformei protestante, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană se caracteriza printr-o structură descentralizată și printr-un sistem de guvernare colegial. În contextul fragmentării autorității imperiale, entitățile locale deținătoare ale unei autonomii relative au reușit să implementeze inițiative religioase reformatoare independente. Biserica Catolică exercita o influență semnificativă în Imperiu, în special în teritoriile locuite de germani și era marcată de simbioza între spiritual și secular, manifestată prin exercitarea simultană a autorității bisericești și politice, fapt care a dus cu sine numeroase disfuncții și abuzuri în viața eclezială. În acest context, profețiile, situate între transcendență și realitate social-politică, au constituit instrumente de critică a ordinii religioase și politice, precum și expresii ale orizontului de așteptare reflectat în imaginarul colectiv. Acest peisaj politico-religios complex a constituit cadrul propice pentru răspândirea ideilor și acțiunilor reformatoare, oferind un teren fertil și, uneori, sprijin politic local. Referatul de față, dedicat contextului în care Martin Luther avea să-și desfășoare activitatea, este primul dintre cele trei care au ca scop înțelegerea fenomenului reformator din Saxonia Ernestină, avându-l ca actor principal pe Martin Luther.

CUVINTE-CHEIE: Imperiu; Biserica Catolică; descentralizare; particularism politic; profeții; indulgențe.

Introducere

În zorii epocii moderne, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, prin structura sa descentralizată și relativa autonomie a entităților locale, a permis afirmarea unor inițiative religioase reformatoare autonome, în pofida poziției oficiale a Romei și a împăratului. Tensiunile, disfuncțiile și abuzurile profunde manifestate în cadrul Bisericii Catolice, generate în special de îmbinarea dintre

secular și spiritual, au creat un orizont de așteptare eshatologic colectiv, exprimat în textele profetice, care reluau adesea teme medievale și descriau critic realitatea socio-politică și religioasă contemporană lor. Acest peisaj a favorizat debutul Reformei în teritoriile locuite de germani.

Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană și particularismul german

Specificul politic al Imperiului în jurul anilor 1500

În pragul secolului al XVI-lea, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană constituia cea mai vastă și diversificată entitate politică a Europei creștine. Deși în interiorul său se vorbeau mai multe limbi, granițele Imperiului nu erau lingvistice, iar în cadrul lui nu exista nicio națiune. Începând cu anul 1486¹, denumirea oficială a acestei structuri politice începe să reflecte tot mai pregnant o moștenire romano-creștină, legitimată religios și articulată din ce în ce mai evident în jurul identității etnice germane². Spre sfârșitul secolului al XV-lea, se înregistrează o accentuare a sentimentului național al germanilor³, fapt care a contribuit la consolidarea unei identități politice și culturale distincte în cadrul imperiului. Pentru Luther însuși, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, continuator al Imperiului Roman, aparținea germanilor⁴, elitele germane exercitându-și semnificativ influența în această structură politică.

Dieta imperială și mecanismele decizionale

În ce privește structurile politice și sociale, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană se deosebea de celelalte state europene ale vremii, nu doar prin structura sa descentralizată, ci și printr-un sistem de guvernare colegial. Autoritatea împăratului era limitată de un sistem electoral format din șapte principii electori, dintre care trei erau prinți-episcopi de Mainz, Köln și Trier, și patru prinți seculari ai Palatinatului Renania - Pfalz, Saxonia, Brandenburg și regele Boemiei⁵. Aceștia dețineau prerogativa alegerii regelui romano-german, care devenea Împăratul Sfântului Imperiu și domn peste creștinătate, în virtutea încoronării sale de către Papă. Un episod evocat de Johan Huizinga, este semnificativ pentru a evidenția forța politică a colegiului elector: în secolul al XIV-lea, prinții electori germani s-au întrunit la Mainz, cu scopul de a-l detronea pe regele Venceslau de Luxemburg. Deși după acest episod, el a rămas multă vreme rege al Boemiei⁶, pierderea titlului imperial arată limitele autorității imperiale.

În secolul al XV-lea, după războaiele purtate împotriva husiților din Boemia și a turcilor, autoritatea regală, slăbită considerabil după 1250, a fost parțial restabilită. Totodată, s-a dezvoltat un parlament al stărilor Imperiului, numit Dietă (germ. *Reichstag*; lat. *Dieta Imperii*), ceea ce a transformat Imperiul în cel mai mare stat guvernat parlamentar din Europa. Regele, care era și împărat, conducea *de jure*, prin harul lui Dumnezeu, și *de facto*, cu acordul celor mai importanți vasali ai săi și al altor supuși, reuniți în Dietă. Aceasta includea reprezentanți ai „stărilor” din Imperiu, al căror număr varia. În secolul al XVIII, de exemplu, Dieta reunea 269 de entități cu drept de vot, care exprimau 159 de voturi, prelații, conții și orașele votând pe „bănci”⁷. Participarea la Adunarea de Stări era un privilegiu, iar convocarea acesteia era posibilă cu acordul electorilor, prin scrisori oficiale, semnate de arhicancelarul Imperiului, electorul de Mainz. După 1648, Dieta a devenit o instituție permanentă, reflectând evoluția spre o guvernare colectivă, instituționalizată.

În componența Dietei intrau trei colegii administrative (*Kurien*): electorii (*Kurfürstenrat*), principii (*Reichsfürstenrat*) și orașele (*Reichsstädtekollegium*). Pe lângă colegiul electorilor, pe care l-am menționat anterior, cel al principilor (*Reichsfürstenrat*) cuprindea circa 50 de prinți-episcopi

¹ Thomas Brady, *Zwischen Gott und Mammon: Protestantische Politik und deutsche Reformation* (Siedler, 1996), 26.

² *Das Luther-Lexikon*, hrsg. von Volker Leppin und Gury Schneider-Ludorff (Bücker & Böhm, 2014), 610.

³ Brady, *Zwischen Gott und Mammon*, 25.

⁴ *Das Luther-Lexikon*, 610.

⁵ Brady, *Zwischen Gott und Mammon*, 26.

⁶ Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, traducere de H. R. Radian (Editura Meridiane, 1993), 23.

⁷ Roland Mousnier, *Monarhia absolută în Europa din secolul al V-lea până în zilele noastre* (Editura Corint, 2000), 100.

(*Fürstbischöfe*), aproximativ 30 de principii dinastici (*Fürstengeschlechter*) și o mulțime de grafi (conți) și prelați, care exercitau voturi colective. Cel de-al treilea colegiu, al orașelor, cuprindea reprezentanți a 65 până la 70 de orașe libere¹.

Episcopii și principii electori proveneau din marea nobilime. Ei au refuzat multă vreme să recunoască voturile consiliilor orașelor ca egale în drepturi. Cu toate acestea, votul colectiv al orașelor, deși inferior până la Dieta din 1582, a contribuit semnificativ la dezvoltarea acesteia ca instituție politică².

Descriind Dieta ca fiind „mai degrabă o confederație de state suverane, decât un corp politic”, Roland Mousnier subliniază dificultatea luării unei decizii³. Această structură a consolidat natura confederală a Imperiului, în detrimentul unei organizări unitare, cu impact asupra inițiativelor reformatoare.

Reforma protestantă în contextul particularismului politic imperial

Potrivit lui Thomas Brady⁴, structura politică descentralizată a Sfântului Imperiu Roman Națiune Germană, descrisă adesea prin conceptul de particularism politic (germ. *Partikularismus*), a contribuit la succesul timpuriu al Reformei. Larga susținere populară de care s-au bucurat ideile și acțiunile reformatoare, nu poate fi atribuită așadar, exclusiv carismei lui Martin Luther, întrucât personalități de felul acestuia au existat în diferite epoci, dar influența lor asupra mentalității oamenilor a depins de contextul favorabil sau defavorabil în care au acționat.

Fragmentarea autorității imperiale și autonomia relativă a entităților locale – de la orașe libere la abații – a creat condiții pentru răspândirea rapidă a ideilor de reformă. Acolo unde contextul local a fost favorabil acestor inițiative religioase, ele au fost asumate, în pofida opoziției oficiale. De exemplu, chiar după excomunicarea lui Luther de către Biserică (ianuarie, 1521) și după condamnarea sa de către Carol V (1519-1558) în cadrul Dietei de la Worms (mai, 1521)⁵, susținerea de care s-a bucurat reformatorul din partea principelui elector Frederic al III-lea al Saxoniei Ernestine, cunoscut în istorie ca Frederic cel Înțelept, scoate în evidență particularismul politic german care a favorizat consolidarea autonomiei regionale.

Răspândirea Reformei stă astfel în strânsă legătură cu autonomia relativă a stărilor imperiale – principii, orașele libere și nobilii, oamenii din popor și chiar țăranii – autonomie ce a permis implementarea acțiunilor religioase reformatoare la nivel local.

Situația ecleziastică din spațiul german la începutul secolului al XVI-lea

Organizarea ecleziastică și criza episcopatului

La începutul secolului al XVI-lea, Biserica Catolică exercita o influență semnificativă în Sfântul Imperiu Roman, mai ales în teritoriile locuite de germani. Acestea erau împărțite în nouă provincii ecleziastice, însumând 54 de episcopii și arhiepiscopii, care dețineau aproximativ un sfert din domeniile imperiale⁶.

Viața Bisericii Catolice era marcată de simbioza dintre spiritual și secular, manifestată prin exercitarea simultană a ambelor autorități, cea bisericească și cea politică, într-o cincime din Imperiu. Această dualitate și prevalarea îndatoririlor seculare, au dus în multe cazuri la neglijarea responsabilităților pastorale. Exemple frecvente au fost întâlnite în principalele episcopate ale Rinului și în orașele de acolo⁷, unde episcopii se comportau ca nobilii feudali. Cazurile în care episcopii-principii își exercitau cu responsabilitate activitatea pastorală erau puține⁸. De menționat este cel al episcopului de Strasbourg,

¹ Brady, *Zwischen Gott und Mammon*, 26.

² *Ibidem*, 27.

³ *Ibidem*, 101.

⁴ *Ibidem*, 23.

⁵ Volkmar Joestel, *Martin Luther: Rebel and Reformed. A Biographical Sketch*, colecția Reformation Biographies (Drei Kastanien, 2008), 31.

⁶ E. de Moreau S.I., Pierre Jourda, Pierre Janelle, *Storia della Chiesa: La crisi religiosa del secolo XVI, Edizione italiana a cura di Aldo Stella* (Editrice S.A.L.E., 1968), 9.

⁷ Brady, *Zwischen Gott und Mammon*, 40.

⁸ *Ibidem*, 55.

Wilhelm von Honstein, care ar fi vrut să reformeze serviciul divin, conform mențiunii făcute de Luther în scrierea sa „Către nobilimea germană”¹.

O altă disfuncție a vieții bisericești era generată de cumulusul de funcții și de practica simoniei, frecvente în epocă, deși interzise prin dreptul canonic. Ele au condus la numeroase abuzuri din partea autorităților ecleziastice, care au fost resimțite tot mai acut de oamenii simpli. Aparținând frecvent nobilimii, episcopii se lăsau antrenați în luptele politice și în rivalitățile dintre familiile din care făceau parte. Numirea lor devenise mai degrabă o afacere, implicând datorii și promisiuni financiare. Exemple în acest sens, sunt oferite de episcopii contemporani lui Luther: cel de Bremen era și episcop de Verden, cel de Osnabrück deținea și episcopia de Paderborn.

Cazul cel mai apropiat de Wittenberg, orașul în care Luther și-a desfășurat activitatea, este cel al ducelui Albrecht de Brandenburg, din familia de Hohenzollern. Acesta era și episcop de Halberstadt și arhiepiscop de Magdeburg. El viza de asemenea, poziția de arhiepiscop de Mainz, care urma să îi aducă titlul de arhicanțelar sau primat al Germaniei². Primind dispensă din partea papei pentru toate aceste funcții, Albrecht de Brandenburg avea să obțină suma de 10.000 de ducăți³, necesară pentru cel din urmă titlu, de la casa bancară germană Fugger, ce deținea monopolul asupra finanțelor papale din Germania. Negocierile sale cu papa Leon al X-lea membru al familiei de Medici și recunoscut ca risipitor al resurselor Sfântului Scaun, scot în evidență golirea de conținut a credinței creștine. Astfel, lui Albrecht i se aducea la cunoștință că papa pretindea „12.000 de ducăți pentru cei 12 Apostoli”, iar el oferea „7.000 pentru cele șapte păcate de moarte”. Înțelegerea pentru 10.000, îl face Roland H. Bainton să remarce ironic-amar: „probabil nu pentru Cele Zece Porunci”⁴.

Pentru a-și putea achita datoria, Leon al X-lea i-a permis lui Albrecht să emită indulgențe pe teritoriul său, timp de opt ani, urmând ca jumătate din câștigul obținut, în plus față de cei 10.000 de ducăți deja plătiți (prin împrumut), să fie dată papei, pentru construcția catedralei Sf. Petru, iar cealaltă jumătate să fie restituită familiei Fugger⁵. O gravură realizată de Jakob Binck rămâne mărturie că biserica Sf. Petru din Roma nu era gata nici în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și, mai mult decât atât, în ciuda interdicției papale, curtea ei era folosită pentru turniruri⁶.

Criza clerului parohial și ingerințele laice

Imixtiunea puterii seculare și disfuncțiile vieții ecleziale se manifestau nu doar la nivelul episcopatului, ci și la nivelul clerului de rând și al comunităților monahale, deși conform dreptului canonic și în spiritul particularismului german, ar fi trebuit să beneficieze de protecție față de ingerințele politice. Ilustrativ în acest sens este cazul împăratului habsburg Frederic al III-lea (1415-1493), care avea ca motto: „Avutul clerului este proprietatea mea”⁷, asumându-și controlul total asupra bunurilor bisericești. Cazul său nu este singular. Spre exemplu, în vreme ce margraful Albrecht Achilles de Brandenburg-Ansbach a impus clerului o contribuție la impozitul imperial pentru finanțarea campaniilor împotriva turcilor, episcopilor de Würzburg și Bamberg, lipsiți de putere reală, le-a rămas ca singur mijloc de protest, cuvântul, ei comparându-l pe margraf cu figuri consacrate ale abuzului de putere: „un nou faraon”, „un nou Nero”⁸.

Preoții beneficiau, în general, de o pregătire teologică modestă și erau adesea numiți în parohii mai cu seamă de către nobilii laici, care aveau prea puține cunoștințe despre îndatoririle preoțești. Cu o situație materială precară, unii clerici desfășurau activități nedemne de statutul lor, precum administrarea

¹ Martin Luther, „Către nobilimea germană”, *Scrieri*, vol I (LOGOS, 2003), 279.

² *Ibidem*, 26; cf. Roland H. Bainton, *Luther – omul și reformatorul: o biografie* (Casa Cărții, 2017), 72.

³ Roland H. Bainton, *Luther – omul și reformatorul*, 73.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, 72.

⁶ Martin Treu, *Martin Luther in Wittenberg: Ein biografischer Rundgang*, Aufl. 1 (Stiftung Luthergedenkstätte, 2003), 25.

⁷ Brady, *Zwischen Gott und Mammon*, 55.

⁸ *Ibidem*.

cârciumilor. Mai mult, surse precum decretul conciliilor germane¹, aduc în atenție cazuri în care unii preoți, împinși de dorința de câștig, autorizau adulterul contra unei sume de bani.

Cu toate acestea, nu toate regiunile germane s-au confruntat cu astfel de abateri de la disciplina preoțească. În regiuni precum Westfalia, Schleswig-Holstein și Allgäu probitatea morală a clerului era recunoscută, în mare măsură².

Soluția ce se întrededa la criza instituției Bisericii Catolice, era pe de-o parte, o reformă a vieții bisericești, iar pe de altă parte, o împărțire urgentă și eficientă a averilor bisericești, pentru a susține sarcinile pastorale ale clerului.

Profețiile medievale și cultura disidenței prereformatoare

Profeția ca document de epocă

În imaginarul colectiv din zorii epocii moderne, profeția a constituit nu doar o modalitate de expresie a așteptărilor eshatologice, ci și un instrument de critică a ordinii religioase și politice. Plasate adesea între transcendență și realitatea mundană, textele profetice reflectau tensiunile epocii și articula nemulțumirile colective într-un limbaj accesibil atât elitelor, cât și maselor.

În analiza sa asupra profețiilor medievale, Robert E. Lerner – al cărui articol a și inspirat această secțiune – afirmă că acestea ar putea fi considerate documente de epocă relevante pentru mentalitățile, așteptările și nemulțumirile colective, întrucât dincolo de dimensiunea lor eshatologică, ele conțineau o critică mascată a ordinii instituționale, în subtextul unora dintre ele sesizându-se comentariul vieții religioase și social-politice, precum și concepția generală a autorilor despre structurile ecleziale și de putere ale vremii. Lerner observă o lipsă în cercetarea modernă, care a acordat poate prea multă atenție ereziilor, neglijând aceste moduri „profetice” de exprimare a disidenței religioase³.

În plus, pe fondul așteptărilor apocaliptice ale timpului, profețiile exprimau și o viziune teologică asupra istoriei⁴. Pentru locuitorii Sfântului Imperiu romano-german, ca și pentru Luther, mai târziu, acesta reprezenta cel de-al patrulea imperiu menționat în textul profetului Daniel (7.3-28), cu alte cuvinte „ultimul termen al profeției lui Daniel”⁵, în șirul celor patru mari imperii, simbolizate prin cele patru fiare uriașe: Asiria, Persia, Grecia și Roma.

Circulația profețiilor și tipologia acestora

Textele profetice au circulat în Europa occidentală, inclusiv în teritoriile germane, marcate de efervescență religioasă și socială. Acestea au exprimat așteptările unei reforme spirituale profunde, susținând acțiunile prereformatorilor John Wycliff (1328-1384)⁶, teolog în Oxford, Jan Hus (1370-1415)⁷, teolog în Praga sau Girolamo Savonarola (1452-1498), predicatorul-profet al Florenței renascentiste, critic virulent al decadenței Bisericii și a societății apusene – toți trei sfârșind pe rug.

Profețiile au fost difuzate chiar prin intermediul presei tipărite, atunci când contextul a permis-o. Ele erau adresate unui public variat, de la persoane educate, până la cele puțin instruite, după cum dovedesc

¹ Martin Luther, „Acht Sermon D. M. Luthers von ihm geprediget zu Wittenberg in der Fasten”, *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, vol. 10/III, 1-64. Weimarer Ausgabe – WA, (Hermann Böhlau Nachfolger – Weimar Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. 1905), 11.

² Moreau, Jourda, Janelle, *Storia della Chiesa*, 12.

³ Lerner, Robert E. “Medieval Prophecy and Religious Dissent.” *Past & Present*, no. 72 (1976): 3. <http://www.jstor.org/stable/650326>, 3.

⁴ Matthias Rekow, “Gegenwart als ‘nahes Ende’ – apokalyptisches Denken in der Frühen Neuzeit: Der Entwurf eines apokalyptischen Chronotopos nach Bachtin,” *Historical Social Research* 38, no. 3 (2013): 108, <https://doi.org/10.12759/hsr.38.2013.3.105-128>.

⁵ *Das Luther-Lexikon*, 610; Mousnier, *Monarhia absolută în Europa*, 97.

⁶ *Das Luther-Lexikon*, p. 778.

⁷ *Ibidem*, p. 305.

unele copii păstrate. Orizontul de așteptare promovat, a făcut ca profețiile să circule adesea și după ce se dovedeau a fi fost false.

Lerner subliniază diversitatea metodelor de a profeti, circumscrise epocii, precum și a tipologiei acestor texte. În funcție de criteriul ales, se poate vorbi despre profeții vizionare, biblice, astrologice, precum și despre pseudo-profețiile optimiste și pesimiste¹.

De regulă, textele profetice erau precedate de o introducere în care erau prezentate condițiile în care profeția a avut loc: în pat, în timpul liturghiei, în timpul lecturii psalmilor etc.², informații menite să sublinieze autenticitatea mesajului.

Mesajul profețiilor

Mesajul transmis în textele profetice reflectă diferitele fațete ale realității religioase și social-politice, precum și așteptările colective, așa cum se observă din temele abordate: critica clerului corupt și sancționarea acestuia, declinul autorității papale, dreptatea restaurată prin intermediul autorității seculare, prin care Dumnezeu lucrează în lume, mesianismul politic și venirea unor conducători providențiali, reînnoirea spirituală, așteptările eshatologice.

Încă din secolul al XII-lea, călugărița benedictină Hildegard von Bingen, profetea despre venirea persecuțiilor și a pedepselor asupra clerului corupt³. Profeția lui „Ioan din Parma” scrisă în Italia în jurul anului 1300 arată că persecuțiile care vor veni asupra clerului îi vor face pe mulți preoți să își ascundă tonsura ca să nu fie recunoscuți. Această imagine prezintă în numeroase texte profetice medievale, a fost reluată în zorii Reformei.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, în profețiile care circulau în Italia și în Germania, se arăta că un nou „Frederic din Est” îl va lua pe papă prizonier, va umili clerul german și Biserica Romană, iar în timpul domniei sale vanitatea va înceta⁴.

Anumite profeții erau cultivate de publiciștii monarhilor, reflectând ambițiile dinastice. Ele făceau referire la o perioadă de pace și belșug într-o lume unită de un conducător puternic⁵. Acest tip de profeții a fost adesea bine-primit de mulțimea celor marginalizați, care se lăsau fascinați de carisma unui rege real sau dorit⁶.

Aceste proiecții simplificate și idealizate ale puterii, erau promovate și în literatura epocii. Johan Huizinga observa discrepanța între formele tot mai complicate ale mecanismului guvernării și proiecția lor simplificată în mintea oamenilor simpli, în imaginarul popular, figurile conducătorilor fiind reduse la câteva tipologii simple și fixe, prezente în cântecul popular și în romanul cavaleresc: „suveranul nobil și drept, suveranul indus în eroare de sfetnicii răi, suveranul susținut la nenorocire de credința curtenilor săi”⁷.

Alte profeții prevesteau o epoca minunată ce va veni după nimicirea Anticristului. Acestea erau promovate în special de scriitorii bisericești, care preziceau că purificarea lumii nu se va face prin forțele monarhilor seculari, ci prin puterile lui Anticrist și chiar prin el însuși. Acest tip de profeție a fost asociat cu numele lui Joachim de Fiore, dar se pare că avea o rădăcină mai adâncă, coborâtore până la Sf. Ieronim⁸. În general, aceste texte erau primite cu entuziasm, pesimismul cu privire la ele fiind exprimat uneori de teologi sau după ce se dovedea că ele nu s-au împlinit.

¹ Lerner, *Medieval Prophecy and Religious Dissent*, 9, nota 18.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, 15, nota 37.

⁴ *Ibidem*, nota 38.

⁵ *Ibidem*, 16.

⁶ *Ibidem*, 15, nota 41.

⁷ Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, 21.

⁸ Lerner, *Medieval Prophecy and Religious Dissent*, 16.

Profețiile în Germania prerformatoare

Profețiile au circulat în număr mare și în Germania de dinaintea Reformei, reiterând temele generale: nemulțumirea cu privire la starea Bisericii, pedepsele ce vor veni asupra clerului corupt, moartea papei, speranța într-o reformă religioasă viitoare, suveranul salvator.

Profeția „Veniet aquila” circula în Germania în secolul al XV-lea, în latină și în germană. Aceasta prelua textul din secolul XIII despre acel „Frederic din Est”, care va veni curând să guverneze lumea, îl va lua prizonier pe papă, iar pe preoți îi va lapida¹. O altă profeție despre „Frederic”, scrisă în jurul anului 1460, anunța că cineva, un „F”, va triumfa după un timp de mare discordie și îi va distruge pe toți preoții vanitoși². Un al treilea text, de același tip, specifica faptul că între 1447 și 1464, trufia clerului va înceta, bulele papale nu vor mai avea autoritate, iar în 1464 un împărat al cărui nume începea cu „F” va aduce pacea și plenitudinea pe pământ și va reforma atât clerul cât și ordinele cavalierești³.

O altă profeție germană, probabil a unui franciscan „fratele Dietrich”, tipărită de mai multe ori în ultima parte a secolului al XV-lea și începutul celui de-al XVI-lea, anunța, de asemenea, că un conducător eroic va unifica lumea, va înlătura simonia practică de Roma și va restaura dreptatea⁴.

Alte profeții germane preziceau conflicte violente între puterea spirituală și cea seculară și doborârea papei de către „brațul lui Dumnezeu”, precum și restabilirea obiceiurilor „bune și vechi”, care vor dăinui până la venirea lui Anticrist⁵. În același spirit, un „astronom” din Bazel, pe nume Philip, anunța venirea a numeroase schimbări și revolte în 1477. Profeția făcea referire la pedepsirea clerului și la moartea papei, după care un mare „vultur” va unifica lumea și va conduce o mare „reformă”⁶.

Robert Lerner observa că profețiile insistau mai curând pe nevoia de reformă, decât pe anticlericalism. Aceste speranțe și așteptări au marcat și anii care au precedat Reforma. În 1496, un anumit Mathis Sandauer li se confesa oficialilor din Augsburg că Dumnezeu îi descoperise venirea unei „reformări” (germ. *Reformation*) în sânul Creștinătății, lucru pe care acela trebuia să i-l comunice împăratului Maximilian⁷. Concomitent, în același oraș, un cleric pe nume Wolfgang Aytinger publica un comentariu profetic care arată că un conducător mesianic va cuceri curând Țara Sfântă și va reforma Biserica. Profeția lui Aytinger a fost republicată de trei ori între 1496 și 1515.

Profeția lui Theodorus – între viziune și realitate istorică

Autorul. În 1463 este consemnată profeția unui german pe nume Meister Theodorus, despre care se cunoaște că își avea reședința în Apulia. Deși există puține date despre acesta, se pare că era un om bine informat asupra evenimentelor politice. Interpretând în context o notiță de pe manuscris – „Maister Theodorus in Pullen gesessen als ein merker der diener des herrn” – Robert E. Lerner face supoziția că acesta ar fi putut fi notar german sau poate se afla chiar în serviciul Papei Pius al II-lea⁸. Lerner afirmă că profeția lui Theodorus nu era o lucrare a unui „lunatic izolat”⁹, ea avându-și cel mai probabil originea în scrisorile vicionare de secol XII, conținutul său arătând familiaritate cu temele profetice răspândite în epocă¹⁰.

Conținutul profeției lui Theodorus reflectă de asemenea, climatul tensionat, marcat de nemulțumiri religioase și așteptări eshatologice, ce caracterizau Europa Occidentală la sfârșitul evului mediu. Cei vizați de profeție erau papa, episcopii și clerul vorbitor de latină. Meister Theodorus prevedea că 1464 urma să fie un an al contrastelor. Calamități precum mortalitatea la scară largă, vărsarea de sânge,

¹ *Ibidem*, 21, nota 53.

² *Ibidem*, nota 54.

³ *Ibidem*, nota 55.

⁴ *Ibidem*, 22, nota 57.

⁵ *Ibidem*, nota 58.

⁶ *Ibidem*, 23, nota 59.

⁷ *Ibidem*, 23, nota 60.

⁸ *Ibidem*, 6, nota 6.

⁹ *Ibidem*, 5.

¹⁰ *Ibidem*.

eclipsele simultane de soare și de lună, cutremurul sau potopul, erau interpretate ca moduri de purificare a lumii de corupția actorilor principali ai vieții ecleziastice, în special a episcopilor din regiunile Rinului. Aceștia își petreceau timpul, conform afirmațiilor sale, în „plăceri, aroganță, lăcomie și desfrânare», disprețuindu-i pe creștinii pioși și risipind ofrandele aduse de aceștia, „pe viața lor blestemată și pe frivolități»”¹. Theodorus prevedea că ei urmau să fie înlăturați de la putere și predați în mâinile dușmanilor lor, ba chiar „uciși prin sabie”². Unele mănăstiri și parohii „din pământurile germane” aveau să fie pedepsite prin foc pentru relele pe care „călugării și preoții le săvârșeau în secret sau deschis”, iar mulți dintre „credincioșii din Boemia”, husiții, măcelăriți de ducele de Austria³. Creștinătatea urma să fie amenințată de sarazinii, care își vor alege un rege conducător al unei mari armate ce va lupta împotriva Romei. Acesta se va converti la credința creștină și va deveni Împărat Occidental (Western Emperor), apoi va cucerii Sfântul Mormânt, care din acel moment nu va mai cădea niciodată în mâinile păgânilor. În sfârșit, la finalul anului, un papă nou ales va reuni pe împăratul victorios și pe alți regi și principii din ținuturile romane de limbă germană, pentru a face front comun împotriva lui Antichrist⁴.

Această profecie, una dintre multele de acest fel, oglindește pe de-o parte indignarea creștinilor față de corupția care măcina Biserica Catolică din teritoriile germane și din Roma. Se observă gândirea bazată pe dreptatea lui Dumnezeu care lucrează în lume spre a restabili cosmosul, ordinea, pedepsindu-i pe cei ce au abuzat de funcțiile în care au fost puși, temă recurentă în scrierile și în discursurile lui Martin Luther.

Viziunea lui Theodorus este conservatoare, în ea fiind menținute structurile medievale ale lumii apusene. El nu face referire la desființarea scaunului pontifical de la Roma, nici a celui imperial, ci previzionează doar schimbarea celor ce au abuzat de putere, cu scopul restabilirii armoniei cetății creștine pe pământ, în care primatul avea să îl dețină religiosul în raport cu secularul, prin misiunea universală a noului papă. Convertirea la creștinism a împăratului sarazin, redobândirea Mormântului Sfânt pentru totdeauna, instaurarea definitivă a ordinii și a armoniei, trădează accentele hiliaste ale profetei lui Theodorus.

Circulația profetei. Indiferent care au fost sursele lui de profit, Theodorus avusese mijloacele necesare de a-și trimite profetia în Sudul Germaniei unde a circulat⁵ atât în cercurile educate, cât și dincolo de ele. Lerner presupune că o copie a fost trimisă ducelui Ludwig de Bavaria, o alta consilierului din Nürnberg și o a treia a fost copiată în formă abreviată de germanul Jörg Zimmermann din Sudul Germaniei, în 1466, la doi ani după ce profetia se dovedise falsă. Copia dovedește că Zimmermann făcea parte din rândul persoanelor mai puțin educate, care aveau slabe cunoștințe de limba latină și abia scriau în germană⁶.

Concluzii

Analiza arhitecturii politice a Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, laolaltă cu cea a textelor profetice din zorii epocii moderne, adevărate documente de epocă, relevă un context istoric marcat de tensiuni structurale și de efervescență religioasă. Descentralizarea relativă și particularismul politic german, care au limitat autoritatea imperială, au creat un teren favorabil circulației ideilor de reînnoire spirituală și, mai târziu, a implementării inițiativelor religioase locale, uneori cu sprijin politic. Imaginarul colectiv, reflectat în profetii, exprimă concepția apuseană asupra acțiunii divine în istorie – prin Biserică și prin conducătorii politici – contribuind la o înțelegere mai clară a factorilor declanșatori ai Reformei. Astfel convergența dintre un cadru politic descentralizat și imaginarul profetic aflat la granița dintre eshatologic și critica corupției care măcina în special instituția Bisericii Catolice, au contribuit decisiv la

¹ *Ibidem*, 3.

² *Ibidem*, 4.

³ *Ibidem*, 4, nota 2.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

pregătirea mentalului colectiv pentru a recepta mesajul lui Martin Luther și al celorlalți reformatori și pentru a legitima acțiunile lor în spațiul german.

References:

- Brady, Thomas. *Zwischen Gott und Mammon: Protestantische Politik und deutsche Reformation*. Siedler, 1996.
- Bainton, Roland H. *Luther – omul și reformatorul. O biografie*. În românește de Daniel Tomuleț. Casa Cărții, 2017.
- Das Luther-Lexikon. Hrsg. von Volker Leppin und Gury Schneider-Ludorff. Bückle & Böhm, 2014.
- Huizinga, Johan. *Amurgul Evului Mediu*. În românește de H. R. Radian. Editura Meridiane, 1993.
- Joestel, Volkmar. *Martin Luther: Rebel and Reformed. A Biographical Sketch*. Ediția a IV-a. Colecția Reformation Biographies. Drei Kastanien, 2008.
- Lerner, Robert E. "Medieval Prophecy and Religious Dissent." *Past & Present*, no. 72 (1976): 3–24. <http://www.jstor.org/stable/650326>.
- Luther, Martin. *Scrieri*. vol I. Colecția Reforma. Editura LOGOS, 2003.
- Luther, Martin. „Acht Sermon D. M. Luthers von ihm geprediget zu Wittenberg in der Fasten." *D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*, vol. 10/III, 1–64. Weimarer Ausgabe – WA. Hermann Böhlau Nachfolger – Weimar Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. 1905.
- Moreau de, S.I., E., Jourda, Pierre, Janelle, Pierre. *Storia della Chiesa: La crisi religiosa del secolo XVI. Edizione italiana a cura di Aldo Stella*. Editrice S.A.L.E., 1968.
- Mousnier, Roland. *Monarhia absolută în Europa din secolul al V-lea până în zilele noastre*. În românește de Constanța Ghițulescu. Editura Corint, 2000.
- Rekow, Matthias. „Gegenwart als ‚nahes Ende‘ — Apokalyptisches Denken in der Frühen Neuzeit. Der Entwurf eines Apokalyptischen Chronotopos nach Bachtin." *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, 38, No. 3 (145) (2013): 105–128. <http://www.jstor.org/stable/23644528>.
- Treu, Martin. *Martin Luther in Wittenberg: Ein biografischer Rundgang*. Stiftung Luthergedenkstätte. Aufl. 1. Stiftung Luthergedenkstätte, 2003.

BIONOTE:

Maria Curtean

PhD Researcher, Doctoral School in Theology, "Lucian Blaga" University of Sibiu, Romania

E-mail: maria.curtean@ulbsibiu.ro

Research Interests: Theology, Religious Education, Pedagogy, Holocaust Education

Selected Publications:

- Curtean M. (2023). "The Contribution of Holocaust Education to Moral Education". *Values, systems, education. Challenges and Perspectives*. București: Editura Eikon. pp. 180–186. doi: <https://doi.org/10.56177/epvl.ch21.2023.en>.
- Curtean M., Necula C.V. (2023). "Milestones in the Development of the Philosophy of Education". *Pro Edu. International Journal of Educational Sciences*. 5(8), ISSN 2668-5825, ISSN-L 2668-5817. pp. 5–11. <https://www.ifiasa.com/peijes-no-8-january-2023>.